شافئىي مەزھىپى

ئېنىقلىما:

شافئىي مەزھىپى ئىسلام ئالىمىدىكى تۆت چوڭ سۈننى فىقھىي مەزھەپنىڭ بىرى. ئىمام مۇھەممەد ئىبنى ئىدرىيس ئەششافئىي (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن)نىڭ ئىسمىغا ئاساسەن "شافئىي مەزھىپى" دەپ ئاتالغان.

قورۇلۇشى ۋە ئاساسلىق كىشىلىرى:

مەزھەپنىڭ ئاساسچىسى ئىمام مۇھەممەد ئىبنى ئىدرىيس ئەششافئىي ئەلقۇرەشى ئەلمەتلەبىيدۇر. ئۇ ھىجرىيەنىڭ 150 ـ يىلى، يەنى ئەبۇ ھەنىيفە ۋاپات بولغان يىلى غەززەدە تۇغۇلغان ۋە ھىجرىيە 204 ـ يىلى مىسىردا ۋاپات بولغان.

ـ كىچىك چېغىدىلا دادىسى ۋاپات بولۇپ كېتىپ، ئانىسى (يەمەننىڭ ئەزد، دېگەن يېرىدىن ئىدى) ئۇنى مەككىگە ئېلىپ بارغان. ئۇ مەككىدە ئۆسۈپ يېتىلگەن، قۇرئان كەرىمنى يادلىغان، تىل، شېئىر ۋە ئەدەبىيات بىلەن شۇغۇللانغان. غەيرى ئەرەبلەردىن يىراق تۇرۇش ئۈچۈن سەھراغا چىقىپ كەتكەن. ئۇ يەردە «الموطأ» نى يادلىغان ۋە ئۇ يەرنىڭ ئۆلىمالىرىدىن، بولۇپمۇ مۇسلىم ئىبنى خالىد ئەزەنگىدىن قۇرئان ئىلىملىرى ۋە فىقھىي ئۆگەنگەن. ئىمام مالىكتا ئوقۇش ئۈچۈن مەدىنىگە بارغان ۋە ئۇنىڭدا ئوقۇغان، «الموطأ» نى ئېغىزىدىن ئاڭلىغان. ھەدىس ۋە ھەدىس ئىلىملىرىنى سۇفيان ئىبنى ئۇيەيىنە ۋە مەدىنە ئۆلىمالىرىدىن تەلىم ئالغان. بۇلاردىن كېيىن، ھىجرىيە 195 ـ يىلى ئىراققا كېتىپ، ئۇ يەردە ئەبۇ ھەنىيفەنىڭ شاگىرتى مۇھەممەد ئىبنى ھەسەننىڭ ھۇزۇرىدا ئىلىم ئىگەللىگەن. باغدادتا دەلىل كىتابى ئورنىدا كۆرىلىدىغان ئۆزىنىڭ كونا فىقھىسىنى يازغان. بۇنىڭدىن كېيىن، ھىجرىيە 199 ـ يىلى مىسىرغا بارغان ۋە ئۇ يەردە ئۆزىنىڭ فىقھىي مېتودولوگىيىسىگە ئائىت كىتابى «الرسالة» نى، فىقھىغا ئائىت «الأم» ناملىق كىتابىنى يېزىپ چىققان. ئۇ ھەدىستە، ئۇسۇل (دىن مېتودولوگىيىسى)دا ۋە فىقھىدا ئىمام بولغىنىدىن سىرت، تىل ۋە ئەدەبىيات ساھەسىدىمۇ ئالىم ئىدى. شافئىيغا نۇرغۇن كىشىلەر مەدھىيە ئوقۇشقان. تارىخچىلار ئۇنىڭ توغرىسىدا مۇنداق دەيدۇ: «ئۇ دۇنيانىڭ ئىمامى، مەيلى شەرق ياكى غەربتە بولسۇن زېمىننىڭ ئالىمىدۇر.»

ـ ئۇ ئوقيا ئېتىشنى ئۆگەنگەن، ئۇنىڭغا ئىشتىياق باغلىغان ۋە ئوقيا ئېتىشتا ماھىر بىر كىشىگە ئايلىنىپ، ئون پاي ئوقيا ئاتسا ھەممىسى تەككۈدەك دەرىجىگە يەتكەن. ئۇنىڭ بىر قىسىم تالىبلىرىغا «ئىككى نەرسىگە ھەۋەسىم بار ئىدى: بىرى ئوقيا، ئىككىنچىسى ئىلى

www.munber.org

م. ئوقيا ئېتىشتا مۇۋەپپەقىيەت قازاندىم، ئون پاي ئاتسام ھەممىسى نىشانغا تەگدۇ.» دېگەن، ئەمما، ئىلىم ھەققىدە گەپ قىلمىغان. سورۇندىكىلەردىن بەزىلەر: «ئاللاھ بىلەن قەسەمكى، سەن ئىلىم جەھەتتە ئوقيا ئېتىشتىنمۇ بەكرەك يېتىشتىڭ» دېيىشكەن.

داڭلىق كىتابلىرى:

- «الحجة»، ئۇ بۇ كىتابىنى ئىراقتا تالىبلىرىغا ئىملا قىلىپ بەرگەن.
- «الأم»، بۇ كىتابىنى مىسىردا تالىبلىرىغا ئىملا قىلىپ بەرگەن.
- «الرسالة في الأصول»، بۇ كىتاب، مالىك ۋە ئىراقلىقلاردىن پەرقلىق ھالدا،مۇشۇ ساھەدە تۇنجى يېزىلغان كىتابلارنىڭ بىرى.
- يېقىندا بېسىلغان بىر پارچە شېئىرلار توپلىمىمۇ ئۇنىڭغا تەۋەدۇر.

مەرتىۋىسى:

شاگىرتى ئەھمەد ئىبنى ھەنبەل ئۇنىڭ توغرىسىدا مۇنداق دېگەن: "پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ «ئاللاھ تائالا ھەر يۈز يىلنىڭ بېشىدا بۇ ئۇممەتنىڭ دىنى ئىشلىرىنى ئىسلاھ قىلىدىغان بىر كىشىنى ئەۋەتىدۇ.» دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ. ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز بۇ يۈزنىڭ بېشىدىكى كىشى ئىدى، يەنە بىر يۈز يىلنىڭ بېشىدىكى كىشىنىڭ شافىئىي بولۇپ قېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن."

◈ ئەبۇ يەئقۇب يۈسۈف ئىبنى يەھيا ئەلبۇۋەيتي (231ھـ ۋاپات بولغان): مىسىردىكى بىر يېزىدىن بولۇپ، ئىمام شافىئىينىڭ ئەڭ چوڭ شاگىرتلىرىدىن بىرى ئىدى. ئۇنى پەتىۋا بىرىشكە بۇيرۇيتتى. شافىئىي باغدادقا چاقىرىلغاندا، ئۇنى مىسىردىكى بىر دەرسخانىسىغا ئۆزىنىڭ ئىز باسارى سۈپىتىدە قالدۇرۇپ قويغان. «قۇرئان مەخلۇق» دەيدىغان بالايى قازا سۆز مەيدانغا كەلگەندە تۈرمىگە تاشلانغان. ئۇ تۈرمىدە كىيىملىرىنى يۇيۇيتتى، ھەر جۈمە كۈنى يۇيۇنۇپ، خوشپۇراق نەرسىلەرنى ئىستېمال قىلاتتى، ئۇنىڭدىن كېيىن ئەزان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، تۈرمىنىڭ ئىشىكىگە چىقاتتى، بىراق ئۇنى گۈندىپايلار "قايتقىن، ئاللاھ ساڭا رەھىم قىلسۇن!" دەپ قايتۇرۇۋېتەتتى. ئۇ شۇ چاغدا "ئىي رەببىم، سېنىڭ ندايىڭغا ئاۋاز قوشقان ئىدىم، ماڭا يول قويۇشمىدىلار، دەيتتى. ئۇ شۇ ھالەتتە تۈرمىنىڭ قېيىن شارائىتى ئىچىدە ئۆلۈپ كەتتى. ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن!

◈ ئەبۇ ئىبراھىم ئىسمائىل ئىبنى يەھيا ئەلمەزىني (175ھـ - 264ھـ)ئەلفەقىيھ ئەرراۋىيە ئەلمىسرىدۇر. شافىئىي ئۇنىڭ توغرىسىدا مۇنداق دېگەن: «ئەلمەزنى مەزھىپىمنىڭ يارىدەمچىسى».

ئۇنىڭ ھاياتىنى يازغانلار «زاھىد، ھارامدىن قورقىدىغان، دۇنيا چوڭ بىلىپ كەتمەيدىغان، چاقىرغان يەرگە بارىدىغان كىشى ئىدى» دېيىشكەن. ئۇ نۇرغۇن كىتاب

www.munber.org

يازغان بولۇپ، مۇھەملىرى تۆۋەندىكىلەردىن ئىبارەت: «الجامع الكبير»، «الجامع الصغير»، «المنثور»، «المسائل المعتبرة»، «الترغيب في العلم»، «الوثائق» ۋە «المختصر الصغير».

◈ رەبىيئ ئىبنى سۇلەيمان ئىبنى ئابدۇلجاببار ئەلمۇرادىي (174ھـ ـ 270ھـ): بۇ كىشى، شافئىينىڭ ھەمايىچىسى، كىتابلىرىنىڭ رىۋايەت قىلغۇچىسى بولۇپ، ئەمرۇ ئىبنى ئاس جامىسىنىڭ مەزىنى ئىدى. «الرسالة»، «الأم» ۋە باشقا كىتابلار بىزگە ئۇنىڭ قولى ئارقىلىق يىتىپ كەلگەن.

◈ ئەبۇ ھەفس ھەرمەلە ئىبنى ئابدۇللاھ ئەتتەجىيبىي ئەلمىسرىي (166ھـ ـ 243ھـ): شافئىي، مۇسلىم ۋە ئىبنى ماجەلەردىن ھەققىدە رىۋايەت قىلغان. ئىبنى مۇئىين ۋە باشقىلار ئۇنىڭغا مەدھىيە ئوقۇغان. ئۇنىڭ «المبسوط»، «المختصر»، «الشروط» (ئۈچ توملۇق) ناملىق كىتابلىرى بار، ئۇنىڭدىن باشقا ئون تومدىن تەركىب تاپقان «السنن» ناملىق كىتابى ۋە باشقىلارمۇ بار.

◈ ئەبۇ ئەلى ھۇسەين ئىبنى ئەلى ئىبنى زەيد ئەلكەرابىيسى (245ھـ ياكى 248ھـ دە ۋاپات بولغان): باغدادنىڭ فىقھىي ئالىمى ئىدى. دەسلەپتە ھەنەفىي مەزھىپىنىڭ فىقھىسىنى ئۆگەنگەن. شافئىي باغدادقا كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ سورۇنلىرىدا ئولتۇرۇپ، دەرس ئاڭلىغان ۋە ئۇنىڭ فىقھىسىنى ئۆگىنىپ، شافئىي مەزھىپىگە ئەگەشكەن. قۇرئان مەخلۇق دېگەن تېمىدا دوستى ئىمام ئەھمەدكە قارشى چىققان. ئۇنى ھەنبەلىلەر يالغۇز قويغان ۋە ئىمام ئەھمەدكە ھاقارەت قىلغاندىن كېيىن كىشلەر ئۇنىڭغا قولاق سالمىغان.

◈ ئەبۇ ئاباباس ئەھمەد ئىبنى ئۆمەر ئىبنى سەرىيج (306ھـ ۋاپات بولغان): ئۆز زامانىسىدىكى شافئىي مەزھىپىنىڭ بايراقدارى ئىدى. شافئىي مەزھىپى ئۇنىڭ سەۋەبى بىلەن ئۇيۇققىچە تارقالدى.

مەزھەپنىڭ تۈپلىنىش باسقۇچلىرى:

شافئىي مەزھىپى ئۆز قۇرغۇچىسىنىڭ قولىدا ئىككى خىل ئىجتىھاد باسقۇچىنى باشتىن كەچۈردى:

بىرىنچىسى: باغدادتا تارقاتقىنى بولۇپ، ئۇ كونا مەزھەپ ئىدى. ئۇنىڭغا شافئىينىڭ ئىملاسى ئاساسىدا زەئفەرانىي تەرىپىدىن تۈپلانغان «الحجة» ناملىق كىتابى ۋەكىللىك قىلاتتى.

ئىككىنچى باسقۇچ: ھىجرىيە 199 ـ يىلى مىسىرغا كۆچۈپ بارغاندىن كېيىن، كىتابلىرىنى قايتا كۆرۈپ چىقىپ، ئۇنىڭدىكى قاراشلارنى تاۋلىغان، بەزى پىكىرلىرىدىن قايتقان, يەنە بەزىلىرىنى موقىملاشتۇرغان. ئارقىدىن يەكۈنلىگەن خۇلاسىنى تۈپلىغان. ئۇنىڭ يېڭى كىتابلىرىنى رەبىئ ئىبنى سۇلەيمان رىۋايەت قىلغان.

www.munber.org

شافىئىي باغدادتا يازغانلىرىنى مىسىردا يازغانلىرى بىلەن ئالماشتۇرغان. ئۇ (ئاللاھ ئۇنىڭدىن رازى بولسۇن) مۇنداق دېگەن: «باغدادتا يازغان كىتابىمدىن بىر نەرسە رىۋايەت قىلغان كىشىنى توغرا قىلدى، دەپ قارىمايمەن»

شافىئىي مەزھىپىنىڭ ئۇسۇلى (ئاساسلىرى):

- قۇرئان: بۇ بىرىنچى ئاساس بولۇپ، باشقا بىر نوقتىدا دالالەت قىلىدىغان بىرەر دەلىل ئوتتۇرىغا چىقمىغان ئەھۋالدا، ئۇنىڭ زاھىرى (سىرتقى) مەنىسىگە ئاساسەن ئەمەل قىلىنىدۇ.

- سۈننەت: ھەتتا خەبەر ۋاھىد بولغان تەقدىردىمۇ ئەگىشىش ۋاجىب بولغان ئىككىنچى ئاساس؛ ئۇنىڭ سەھىھلىك ۋە رىۋايەت قىلغۇچىلىرىنىڭ زەنجىرسىمان ھالدا كېلىشىدىن باشقا شەرتى يوق. شافىئىي «الرسـالة» ناملىق كىتابىدا خەبەر ۋاھىد ھەققىدە چىڭ تۇرغان ۋە ھەدىسشۇناسلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشكەن, شۇڭا ئۇ ھەدىسشۇناسلار تەرىپىدىن "سۈننەتنىڭ ھىمايىچىسى" دەپ ئاتالغان. ئەمما، شافىئىي، سەئىيد ئىبنى مۇسەييىبتىن باشقىلارنىڭ رىۋايەت قىلغان "مۇرسەل" ھەدىسلىرىنى دەلىل سۈپىتىدە قوللىنىشنى نەزەردىن ساقىت قىلغان؛ چۈنكى، شافىئىي ئۇنىڭ رىۋايەتچىلىرىنى ئۇچراتقان. ئەمما بۇنى ھەنەفىيلەر توغرا تاپمىغان.

- ئىجمائ: شافىئىي ئىجمائنى «بىرلا كىشى قىلغان رىۋايەتتىن مۇھىم ئورۇندا تۇرىدۇ» دەپ، ئىجمائنى بىرلا ئادەم قىلغان رىۋايەتنىڭ ئالدىغا قويىدۇ.

- قىياس: قۇرئان ياكى سۈننەتتە ئاساسىي بولۇش ياكى سەۋەبىنىڭ توراقلىق بولۇشى شەرتى ئاساسىدا قىياسنى قوللىنىدۇ.

شافىئىي باشقا بارلىق فىقھىي مەنبەلەرنى رەت قىلىدۇ. مەسىلەن:

- ئىستىھسان[1]: ئۇ ئىستىھسانىنى يوققا چىقىرىش ئۈچۈن بىر كىتاب يازغان ۋە ئۇنىڭ «كىمكى ئىستىھسانىنى قوللىنىدىكەن شەرىئەت يولغا قويغان بولىدۇ» دېگەن سۆزى كەڭ تارقالغان. ئۇ بۇ سۆزى ئارقىلىق ئەبۇ ھەنىيفەگە قارشى چىققان.

- مەسالىھ ئەلمۇرسەلە: مالىكىي مەزھىپى تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنغان بۇ نوقتىغىمۇ ئەمەل قىلمايدۇ.

- مەدىنىلىكلەرنىڭ ئەمەللىرى: شافىئىي بۇ مەسىلىدە ئۆزىنىڭ «الأم» ناملىق كىتابىدا مالىكىيلارغا رەددىيە قايتۇرغان.

- ساھابىلەرنىڭ سۆزلىرى: ئۇنىمۇ ئىجتىھاد بولۇپ قېلىش ئېھتىماللىقى ۋە ئۇنىڭدىمۇ خاتالىقنىڭ سادىر بولۇشىنىڭ مۇمكىنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، قوبۇل قىلمىغان.

---

[1] ئىستىھسان:- ياخشىراق بىرەر مەنپەئەت ئۈچۈن بىر ھۆكۈمنى ئۇنىڭدىن ئەۋزەلرەك يەنە بىر ھۆكۈمنى قوبۇل قىلىش، دېمەكتۇر.

www.munber.org

ـ شۇنداق قىلىپ، شافىئىي ـ ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن ـ سەھىھ ۋە ھەسەن ھەدىسلەرگە دىققەتنى مەركەزلەشتۈرگەن ۋە ئاللاھنىڭ رەسۇلىنىڭ سۈننىتى بولغان يەردە ھېچكىمنىڭ ھۆججەت كۆرسىتىش ھەققى يوق، دېگەننى ئىلگىرى سۈرگەن. ئۇنىڭ «ئەگەر بىر ھەدىس سەھىھ بولسىلا، ئۇ مېنىڭ مەزھىپىم» دېگەنلىكى رىۋايەت قىلىنىدۇ.

شافىئىي مەزھىپىنىڭ تارقىلىشى:

◈ شافىئىي مەزھىپى، شافىئىينىڭ يېڭى مەزھىپىنىڭ تۇراقلىششى ۋە تالىپلىرىنىڭ بۇ مەزھەپنى تارقىتىشقا كۈچ چىقىرىشى سەۋەبلىك مىسىردا تارقالغان. فاتىمىيلار مىسىرنى كونتىروللىقىغا ئالغان چاغدا ئەھلى سۈننەتنىڭ فىقھىسى مۇنقەرز بولۇپ قالغان بولسىمۇ، فاتىمىيلارنى باستۇرغان سالاھۇددىين ئەييۇبىنىڭ قولى ئارقىلىق قايتىدىن جانلانغان.

◈ بۇ مەزھەپ يەنە ئىراق، شاملارغا تارقىغان. ئىراقتىن خۇراسانغا، يەمەن، ھىجاز، ئىران ۋە قىسمەن ھىندىستان ۋىلايەتلىرىگە كېڭەيگەن.

◈ ئىندونوزىيە ۋە مالايسىيەدە شافىئىي مەزھىپى ئاساسى ئورۇننى ئىگەللەيدۇ. ئۇ يەرگە ئىسلام ۋە ئۇنىڭ فىقھىسى ئەرەب يېرىم ئارىلىنىڭ ھەنبەلى مەزھىپى مەيدانىغا كىلىشتىن ئىلگىرىكى تىجارەتچىلىرى ئارقىلىق يېتىپ بارغان.

يۇقىرىقىلاردىن شۇ نەرسە ئايدىڭلىشىدۇكى، شافىئىي مەزھىپى تۆت چوڭ سۈننى ئىسلام فىقھىي مەزھەپلىرىنىڭ بىرى بولۇپ، ئاساسچىسى ئىمام مۇھەممەد ئىبنى ئىدرىيس ئەششافىئىي (ئاللاھ ئۇنىڭغا رەھمەت قىلسۇن)دۇر. ئىمام شافىئىينىڭ مەزھىپىنىڭ ئۇسۇلى قۇرئان ۋە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالامنىڭ ساغلام سۈننەتلىرى ئاساسىغا تۈرغۈزۈلغان. خەبەر ۋاھىد ھەدىسىتە چىڭ تۇرىدىغانلىقى ئۈچۈن "سۈننەتنىڭ ھامىيچىسى" دېگەن نام بىلەن تونۇلغان. بىراق ئۇ، سەئىيد ئىبنى ئەلمۇسەييىبتىن باشقىلار رىۋايەت قىلغان مۇرسەل ھەدىسلەرنى دەلىل سۈپىتىدە قوبۇل قىلمايتتى. چۈنكى سەئىيدنىڭ مۇرسەل ھەدىسلىرىنى رىۋايەت دەپ قارايتتى. بۇلاردىن كېيىن، ئىجمائ، قىياسلارنى ئاساس قىلاتتى. شافىئىي ئىستىھسان، مەسالىھ ئەلمۇرسەلە، مەدىنىلىكلەرنىڭ ئەمەللىرى ۋە ساھابىلەرنىڭ سۆزلىرىنى رەت قىلاتتى. بۇ مەزھەپ مىسىر، ئىراق، شام، خۇراسان، يەمەن، ھىجاز، ئىران ۋە بىر قىسىم ھىندىستان ۋىلايەتلىرىگە تارقالغان. شافىئىي مەزھىپىنىڭ مەشھۇر كىتابلىرى، ئىمام شافىئىينىڭ «الأم»، نەۋەۋىينىڭ «مختصر المزني»، «روضة الطالبين» ۋە «المجموع»، رافىئىينىڭ «فتح القدير شرح الوجيز»، شىرازىنىڭ «المهذب والتنبيه» قاتارلىق كىتابلىرىدىن ئىبارەت.

ئەتراپلىق مەلۇمات ئۈچۈن پايدىلىنىش مەنبەلىرى:

www.munber.org

(ئا) شافئىي مەزھىپىنىڭ مەشھۇر كىتابلىرىدىن:

- ئىمام شافئىي: الأم
- نەۋەۋىي: مختصر المزني
- ئەررافئىي: فتح القدير شرح الوجيز
- نەۋەۋىي: روضة الطالبين
- شىرازىي: المهذب والتهبيه
- ئەلماۋەردىي: الحاوي الكبير
- نەۋەۋىي: المجموع

شافئىي فىقھىسىنىڭ پەتىۋا ۋە مەھكىمە ئىشلىرىدا تايىنىدىغان نىگىزلىك كىتابى نەۋەۋىينىڭ «منهاج الطالبين» بولۇپ، بۇ كىتابنىڭ خەتىيب ئەششەربىينى تەرىپىدىن ئىزاھلانغان «مغني المحتاج»، ئەررەملىي تەرىپىدىن ئىزاھلانغان «نهاية المحتاج» ۋە ئىبنى ھەجەر ئەلھەيتەمىي تەرىپىدىن ئىزاھلانغان «تحفة المحتاج» قا ئوخشاش نۇرغۇن شەرھلىرى بار.

(ب) شافئىي فىقھىسىنىڭ مەنبەلىرى:

- ئىمام ئەبۇ ئابدۇللاھ مۇھەممەد ئىبنى ئىدرىس ئەششافئىي (204ھـ ۋاپات بولغان): الأم
- ئەبۇ ئىسھاق ئىبراھىم ئىبنى ئەلى ئىبنى يۇسۇف ئەششىرازىي (476ھـ ۋاپات بولغان): المهذب
- ئەبۇ زەكەرىييا مۇھىيددىن يەھيا ئىبنى شەرەف ئەننەۋەۋىي (676ھـ ۋاپات بولغان): منهاج الطالبين

(ج) قىسقارتىلغان كىتابلار:

- ئەبۇ ھامىد ئەلغەزالىي (505ھـ ۋاپات بولغان): الوجيز في فقه مذهب الإمام الشافعي
- ئەبۇ زەكەرىييا مۇھەممەد ئىبنى شەرەف ئەننەۋەۋىي: الروضة في الفروع

www.munber.org

(د) مەزھەپنىڭ ئاساسلىق كىشىلىرىنىڭ تەرجىماللىرى:

ئۇنىۋېرسال كىتابلار:

- تاجۇددىن ئابدۇلۋاھھاب ئىبنى ئابدۇلكافىي ئەسسەبكىي (771ھـ ۋاپات بولغان): طبقات الشافعية الكبرى
- جامالۇددىن ئابدۇررەھىيم ئىبنى ئەلھەسەن ئەلئىسنەۋي (772ھـ ۋاپات بولغان): طبقات الشافعية

- د.مۇھەممەد فەۋزي فەيزۇللاھ : المذاهب الفقهية، شۇئائ نەشرىياتى - كۇۋەيت، 1985م
- د. ھەسەن ئەھمەد مۇرئىي: الاجتهاد في الشريعة الإسلامية، ئىمام مۇھەممەد ئىبنى سەئۇد ئىسلام ئۇنىۋېرسىتىتى نەشر ئىشلىرى ئىدارىسى - رىياد، 1401ھـ
- مۇھەممەد ئەلى ئەسسايس: تاريخ الفقه، مۇھەممەد ئەلى سۇبەيھ باسما زاۋۇتى - قاھىرە
- مۇھەممەد سالام مەدكۇر: المدخل للفقه الإسلامي، ئەرەب كىتاب نەشرىياتى - قاھىرە
- ئىيسەۋي ئەھمەد ئىيسەۋي: المدخل للفقه الإسلامي، تەئلىف نەشرىياتى - قاھىرە، 1376ھـ
- مۇستەپا شەلەبىي: المدخل لدراسة الفقه الإسلامي، تەئلىف نەشرىياتى - قاھىرە، 1376ھـ

ئابدۇرراھمان ئىبنى ئەبۇ ھاتىم ئەررازي: آداب الشافعي ومناقبه، ئىلمىي كىتابلار نەشرىيات - بېيرۇت.

www.munber.org